

CÍLE ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVY

A STRATEGIE K JEJICH NAPLŇOVÁNÍ

JAN ČINČERA

Evaluátor: „Co tě na programu nejvíc štve?“

Žák: „Nic neděláme, pořád se jen mluví.“

Evaluátor: „Co je zábava?“

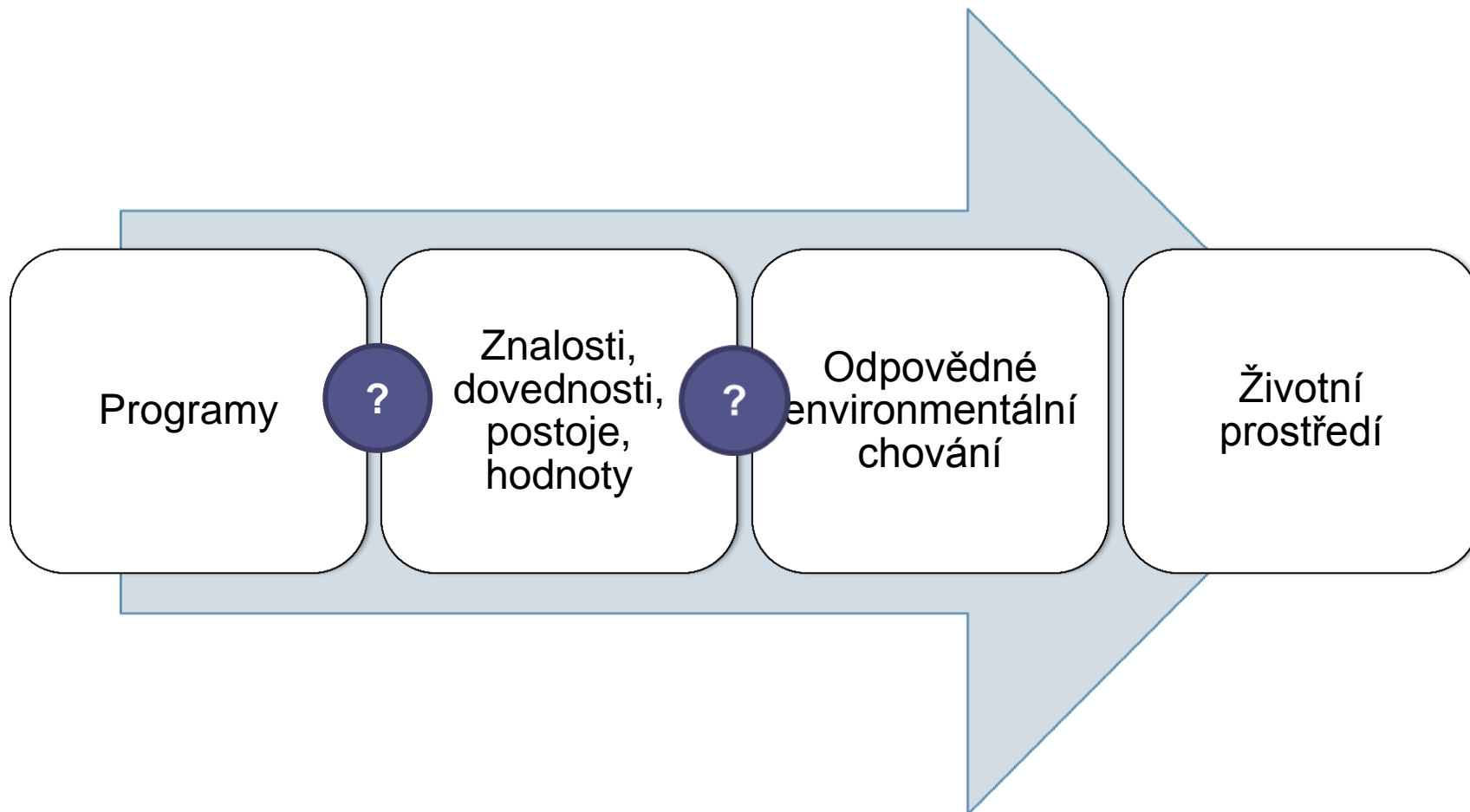
Žák: „Když něco můžeme dělat.“

Evaluátor: „Co je nuda?“

Žák: „Když nic neděláme. Mohli bychom chodit víc ven, hrát různé hry.“

Z formativní evaluace pobytového programu

PROČ TO DĚLÁME?

JAK TO NEFUNGUJE...

Znalosti (**K**nowledge)

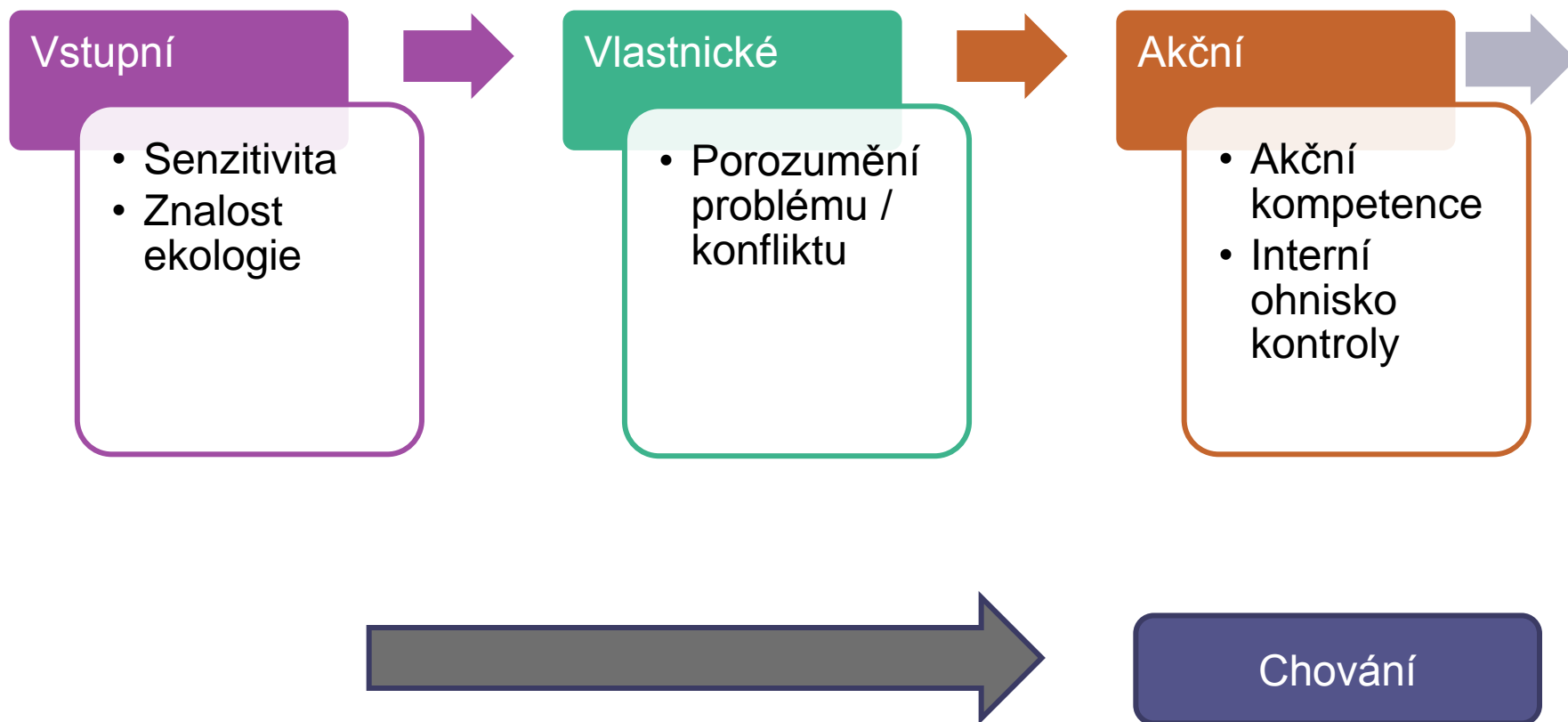
Postoje (**A**ttitudes)

Chování (**B**ehavior)

Foto: Jan Činčera

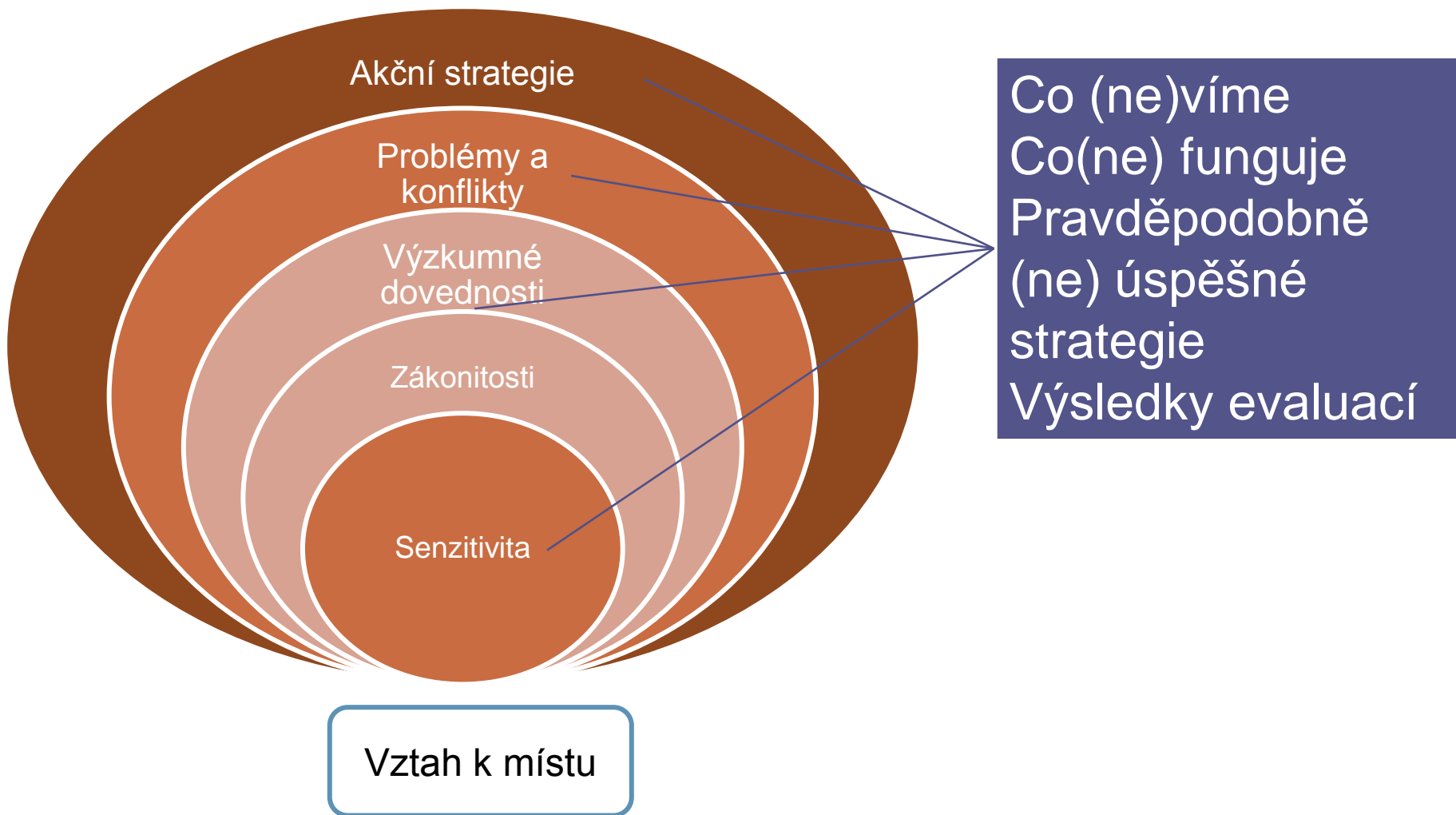
TEORIE ODPOVĚDNÉHO ENVIRONMENTÁLNÍHO CHOVÁNÍ

DOPORUČENÉ OČEKÁVANÉ VÝSTUPY K PT EV

CO NÁS ČEKÁ

SENZITIVITA

Foto: Jan Činčera

MÁTE RÁDI MARTINA?

Foto:
zmenaproliberec.cz

Martin

... věk asi 45

... svobodný

... bývalý učitel

... aktivní v politice

... hraje na hoboj, saxofon a flétnu

JAK VZNIKÁ VZTAH ...

Vrozené preference /
strach druhů, krajiny
(teorie savany)

Pozitivní,
opakovaná,
přímá
zkušenost

Louise Chawla

Zdroj:
conservationpsychologyinstitute.com

Geneticky

Zkušeností

Vrozená
„biofilie“

Stephen R. Kellert

Zdroj: Yale University

Významné životní
zkušenosti
Vliv rodinných
hodnot, organizací...

CO (NE) VÍME...

Děti trpí
syndromem
deficitního
kontaktu s
přírodou.

Většina lidí má ráda přírodu.

- Nemusí se ale podle toho chovat
- Nemusí do ní ani často chodit

Ne všichni mají přírodu rádi stejně.

- Dívky více než chlapci
- Malé děti více než starší

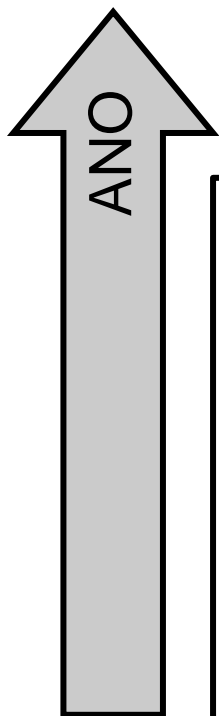
Zkušenost samotná nestačí.

- Záleží na délce a četnosti
- Záleží na její povaze (přímý / nepřímý / symbolický kontakt)
- Záleží na její interpretaci (utilitární x estetický..., hra v přírodě x s přírodou)
- Význam spoluutváří referenční osoby...

Richard Louv
Zdroj: richardlouv.com

CO (NE) FUNGUJE

Dlouhodobě
opakované kratší
pobyty

Vícedenní
programy

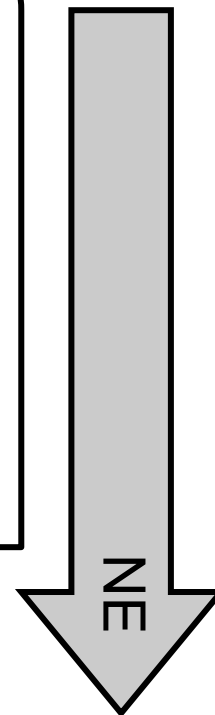
*Krátké intenzivní
„hry s přírodou“ +
reflexe(?)*

O přírodě bez
přírody

Půjde o přežití

Školní výlet z á do
bé

Házení granátem

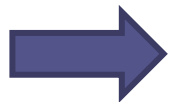

PŘÍMÝ KONTAKT MILOVNÍKŮ PŘÍRODY

... **občanská věda** (citizen science),
„ptáčkaření“ (bird watching), motýlkaření,
hvězdářství...
... **pátrací hry v přírodě** (geocaching,
questing...)
... **dobrovolné brigády v přírodě** („Uklidíme
Jizerky“)
... **kroužky ochránců přírody** (Junior
Ranger Project)

NASA: Projekt GLOBE

Audubon Society

Geocaching. Foto JČ

Efekt spíše na rozšíření znalostí a udržení stávajícího zájmu než změnu již pozitivních postojů

LESNÍ ŠKOLKY

...chybí ale studie
potvrzující vliv na
rozvoj vztahu k
přírodě...

Dlouhodobý,
opakovaný,
pozitivní, přímý
kontakt

LŠ Görlitz (Německo)
Foto: J. Činčera

OUTDOOROVÉ PROGRAMY

Příroda jako
cíl (partner)

Kellertova studie:
NOLS x Outward Bound

Příroda jako
prostředek
(protivník)

Foto: studenti PVČ TUL

KRÁTKÉ INTENZIVNÍ „HRY S PŘÍRODOU“

Vsuvka na tábory...

Zvyšuje vnímavost?

Chybí studie...

Joseph **Cornell**

Sharing Nature Foundation

Zdroj: <http://www.sharingnature.com/>

Model plynulého učení (Flow learning model)

Zaujetí

Pozornost

Přímá
zkušenost

Sdílení

Hmatový chodník. NP Vodlozersky, Rusko.
Foto: JČ

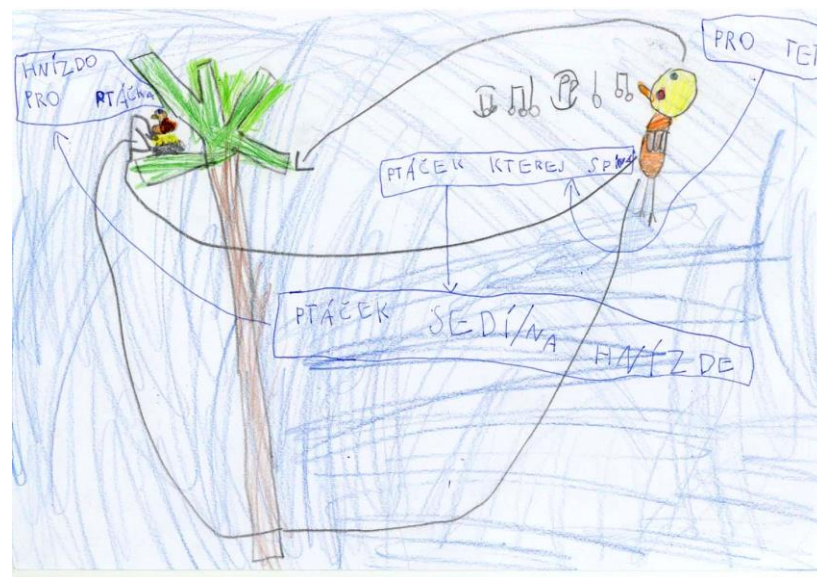
ZVÝŠENÍ VNÍMAVOSTI K PŘÍRODĚ PO PROGRAMU

Jaké to bylo, když jsi byl naposledy venku?

Artur, 7 let

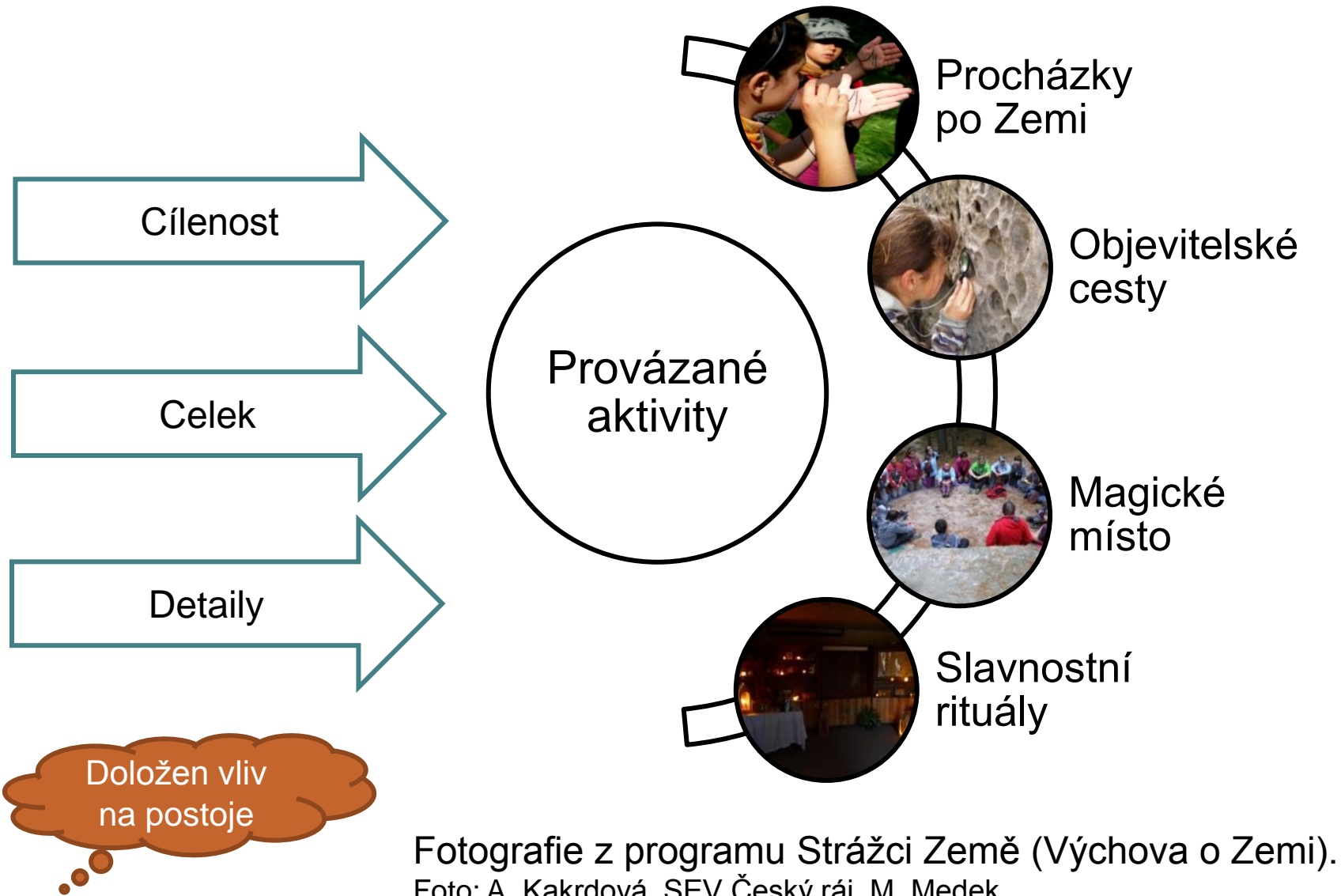

PŘED PROGRAMEM
S tatínkem při zimních radovánkách.

PO PROGRAMU
Poznávání ptáčků při programu.

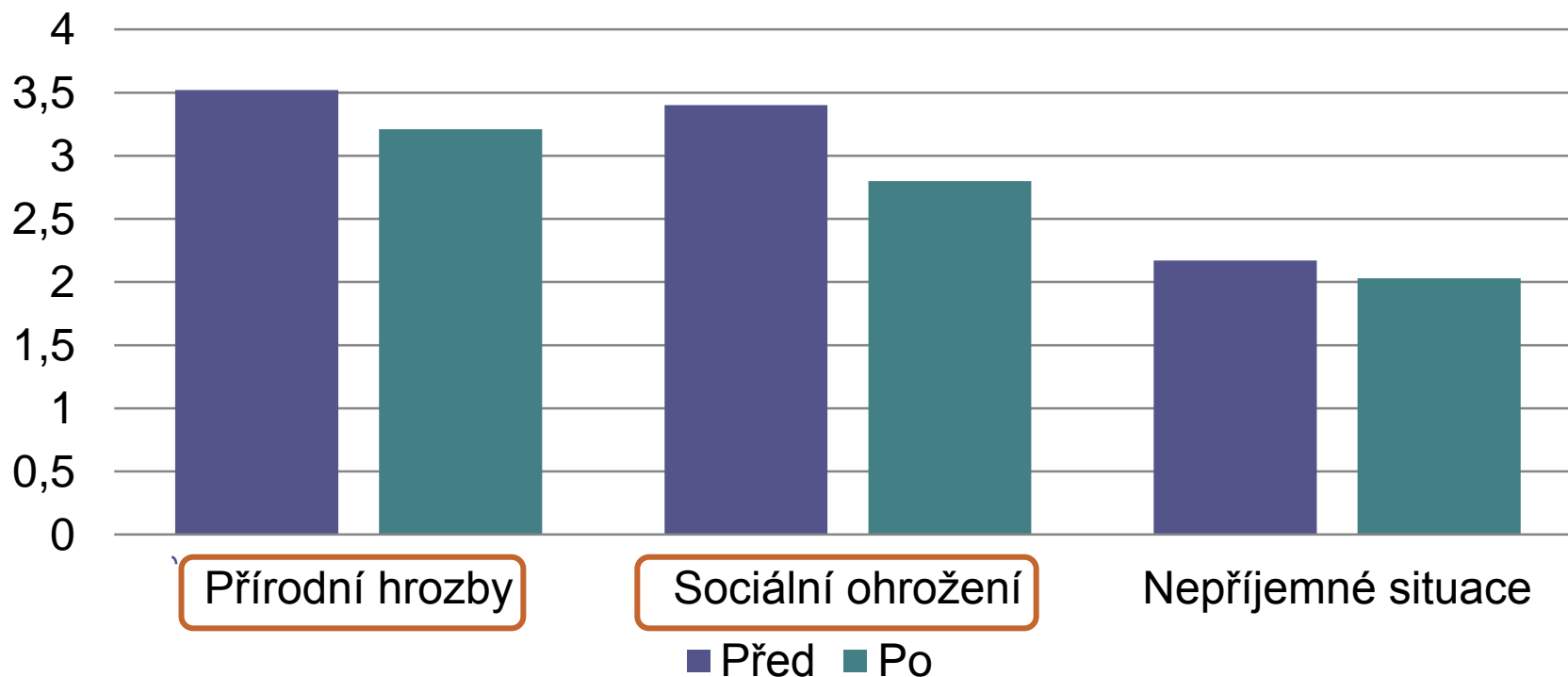
POBYTOVÉ PROGRAMY

Fotografie z programu Strážci Země (Výchova o Zemi).
Foto: A. Kakrdová, SEV Český ráj, M. Medek

INTEGROVANÉ TEMATICKÉ CELKY

Strach z lesa: evaluace programu Les ve škole pro 6. ročník (Sdružení TEREZA)

Dlouhodobější školní programy spojené s krátkými pobyty v přírodě mohou zmírnit iracionální obavy dětí z lesa. Vliv především na **dívky**.

NEPŘÍMÝ KONTAKT S PŘÍRODOU

... **ZOO (BOO) pedagogika:**
... vliv na environmentální vědomí, zájem, dlouhodobě?

... **Chovatelství, zahrádkářství**
... vliv na empatii ke konkrétnímu organizmu, přenos nejasný

... **SYMBOLICKÝ KONTAKT**
filmy, knihy, aplikace...
...empatie ke konkrétnímu organizmu, časté miskoncepty

Pytlácká chýše v ZOO Helsinky. Foto JČ

Nepřímý a symbolický kontakt s přírodou může vyvolat zájem či posílit postoj ke konkrétnímu zvířeti, dlouhodobý efekt a transfer nejasný.

EKOLOGICKÉ ZÁKONITOSTI & VÝZKUMNÉ DOVEDNOSTI

Foto: J. Činčera

Evaluátor: „Co si z toho včerejšího programu
[monitoring čistoty vody] pamatujete?“

Žáci:

„Líbilo se mi, jak čtyři kluci spadli do vody“

„nikdy jsem nešel vodou“

„že **ta** řeka je čistá“,

„že v ní plavou ryby“

Z formativní evaluace pobytového programu

Steve van Matre
Foto: Aleš Kočí

Šuplíky, ne
nálepky!

CO (NE) VÍME...

Toky energie

Cykly

Provázanost

Změna

Znalosti nemotivují k chování

- Porozumění principům ale může zkvalitnit rozhodnutí.
- Více procesy, méně stavy.

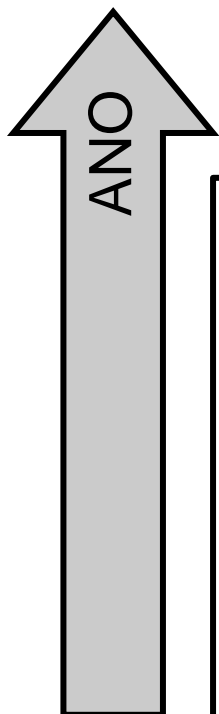
Čeští žáci mají dobré znalosti

- Neumí je ale použít v praxi
- Celosvětově klesá zájem o přírodní vědy

Více strategií funguje

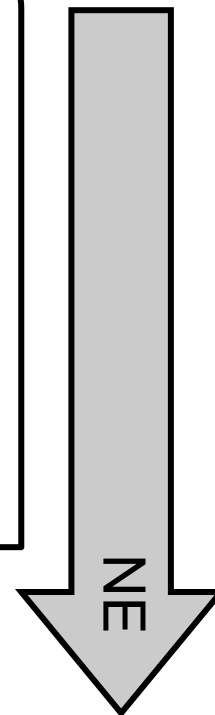
- Pozitivistický přístup
- Interpretivistický přístup
- Postmoderní přístup

CO (NE) FUNGUJE

Prožitek a aplikace
1 program = 1
koncept
Hlavní, ne dílčí
Jazyk žáků
Žáci aktivní

Teorie a poučky
Moc zajců najednou
Důraz na dílčí místo
na hlavní
Hlavně ať je to
„vědecky“
Učitel aktivní

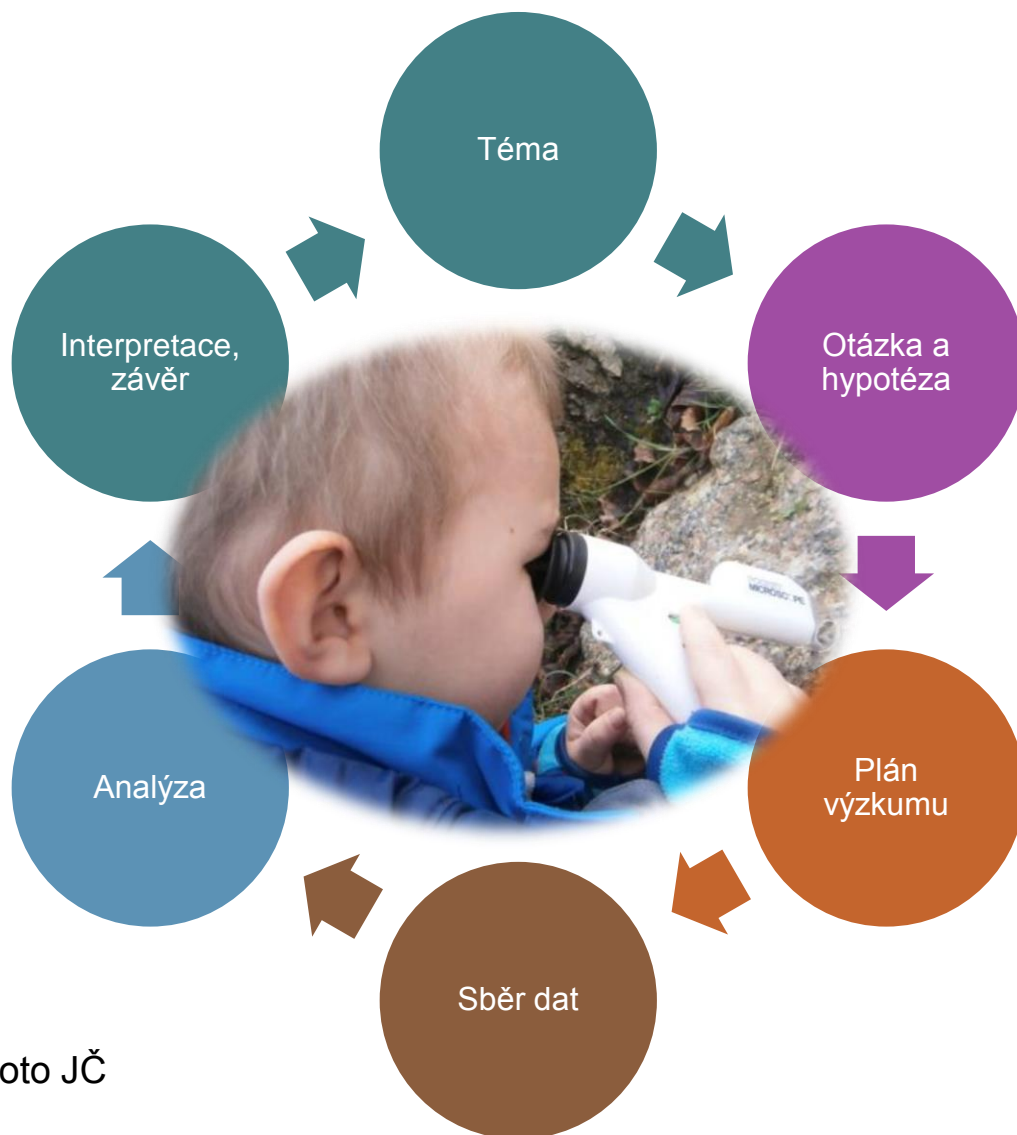
POJMOVÉ AKTIVITY

STRÁŽCI ZEMĚ: VLIV NA ZNALOSTI

Koncepty	ECQ průměr (% správně)		St. odchylka		Zisk	Z	P	Velikost efektu
	Pre	Post	Pre	Post				
Tok energie	36	55	1.18	1.09	19	6.58	<0.0001	1.1
Cykly	58	78	0.84	0.84	20	4.33	<0.0001	0.71
Provázanost	44	71	0.68	0.69	27	4,35	<0.0001	0,65
Změna	54	74	0.73	0.65	20	3,91	<0.0001	0,6
Celkem	45	65	2.01	2.07	20	7.52	<0.0001	1.28

BADATELSKY ORIENTO VANÁ VÝUKA

Badatelský
cyklus

NE

- Pouze dílčí fáze
- Řídí učitel

ANO

- Zapojení do celého cyklu
- Vlastní otázka
- Reflexe dovedností

BOV NA POBYTOVÝCH PROGRAMECH

BOV řízená studenty
5 denní pobyt pro SŠ

Field study council Kindrogan (UK)
Foto: JČ

BOV (částečně) řízená lektorem
Školní fáze + 2a1/2 dne pobyt

Společnost pro Jizerské hory, Foto: David Kavan

BOV VE ŠKOLE

Poster
vysvětlující
badatelský
cyklus

Aplikace:
badatelské lekce

Procvičení
dovedností

Vysvětlení
badatelského cyklu

FSC Kindrogan
Foto: JČ

Badatelé.cz
Foto: Sdružení TEREZA

PROBLÉMY & KONFLIKTY

CO JE CO

Problémy...

...ohroženo něco, co je pro nás hodnotou

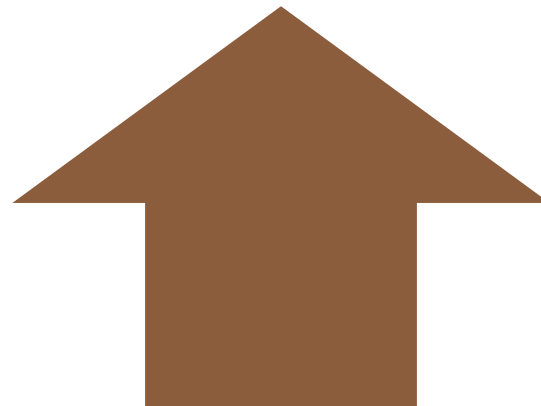
...VĚDA: příčiny – mechanismy – následky – možná řešení

Konflikty:

...různé názory na řešení problému

...NÁZOROVÉ STRANY: kdo, co, proč, jak se dohodnout

CO (NE) VÍME...

Od vědomí k
akci.

Lidé o problémech ŽP vědí

- Většinou souhlasí s ochranou životního prostředí.
- Mladší děti a dívky větší zájem, než starší a chlapci.
- Informace nejvíce z médií.

Harold R.
Hungerford

Vědět neznamená rozumět.

- Zmatek v příčinách, důsledcích i řešeních.

Vědět neznamená jednat.

- Většina nevěří ve vlastní schopnost něco změnit.
- Symbolické činy nahrazují smysluplné akce.

CO (NE) FUNGUJE

ANO

1 téma do hloubky

Konflikt

Místní

Řešitelný

Žáci zkoumají

Žáci řeší

Když chceš, změň to

Více témat - přehled

Problém

Vzdálený

Hrozivý

Učitel informuje

Učitel uvádí řešení

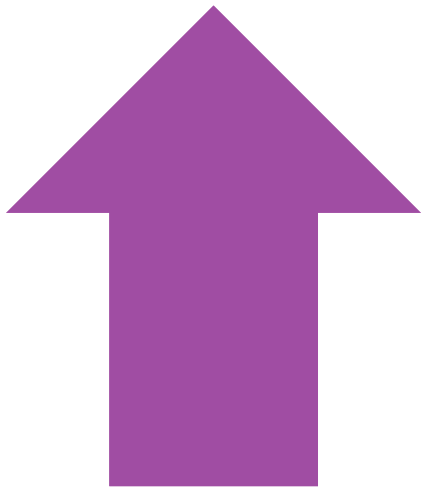
Lidé by měli...

NE

„ Výstava se neobtěžovala prezentovat rozdílné názory více stran. Taktéž velmi významně tíhne k typickému eco-dogmatu aneb "zlé" korporativní společnosti mučící malá koťátka.“

Z reflexe výstavy Supermarket SVĚT, SŠ

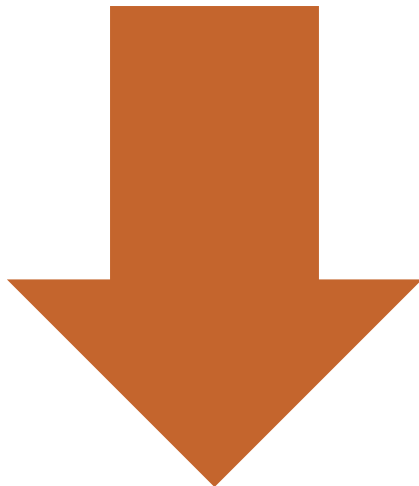
MÁME PRÁVO MĚNIT POSTOJE?

ANO

Je společenská shoda

*Příklad: záměrné
týrání zvířat, lesní
požár...*

NE:

Není společenská
shoda

*Příklad: kácení na
Šumavě, změny
klimatu...*

Poskytni vyvážené
informace

Motivuj k vlastnímu
zkoumání

Motivuj, ale nenut'
k akci.

Učitel a aktivista jsou dvě **různé** role.

INFÚZNÍ STRATEGIE: KRÁTKÉ PROGRAMY

Krátké programy

Zvýší informovanost
a zájem

ale vyvolají beznaděj
a cynismus

a nemění chování.

INTEGROVANÉ TEMATICKÉ CELKY: POBYTOVÉ PROGRAMY

Malý počet témat a cílů

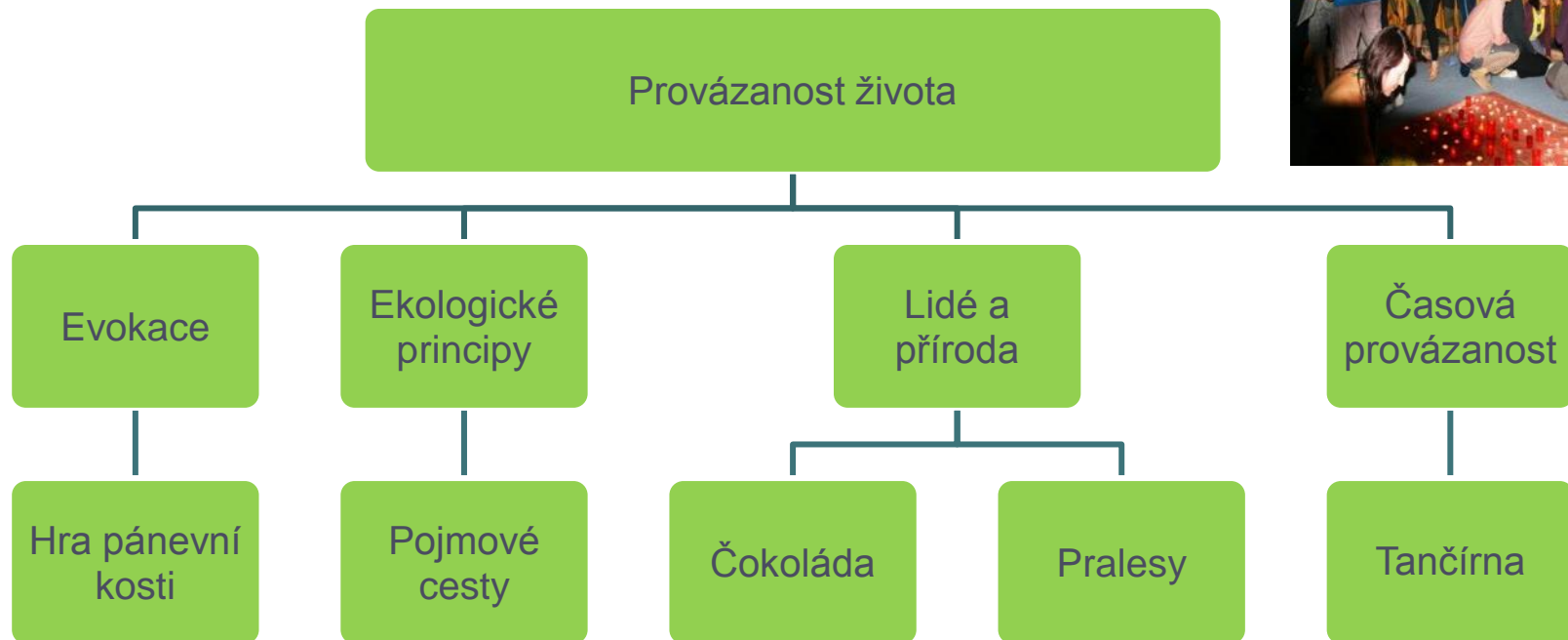
Provázanost aktivit

Motivační prostředky

Vliv na znalosti,
postoje, rozhodnutí

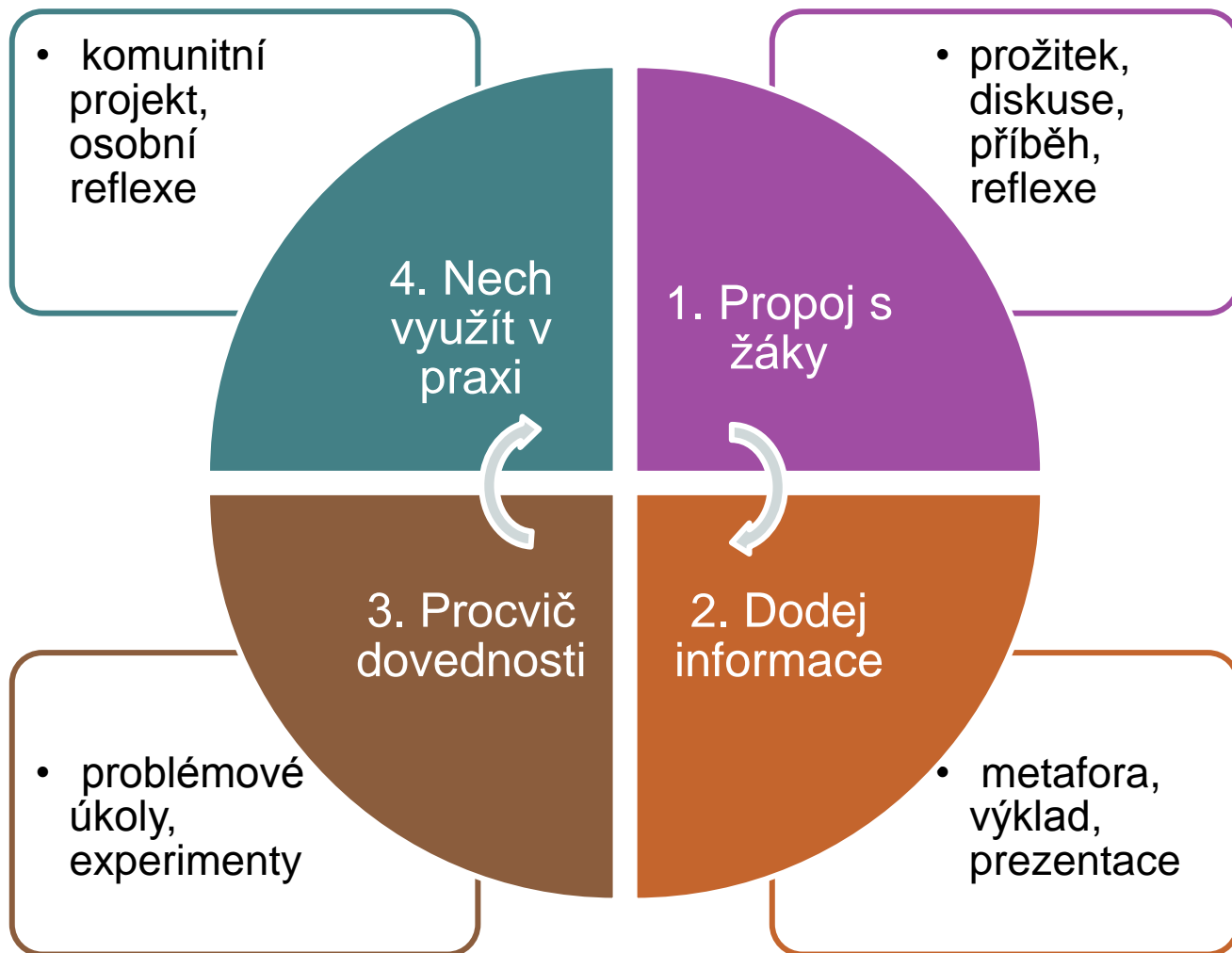
TÉMA JE MYŠLENKA. MYŠLENKA JE ORGANIZAČNÍ KLÍČ.

„Svět je složitý systém. Každý z nás je se světem propojený tisíci vazeb. Naše jednání ovlivňuje život lidí ve vzdálených zemích, životní prostředí, přítomnost i budoucnost.“

INTEGROVANÉ TEMATICKÉ CELKY: ŠKOLNÍ VÝUKA

Bernice
McCarthy

Model 4MAT

Foto:
aboutlearning.com

PROJEKTOVÁ VÝUKA: MODEL PRO ANALÝZU KONFLIKTŮ

Strategie rozvoje Jizerských hor. Foto: JČ

AKČNÍ STRATEGIE

„A to mě nikdy nebaví to dávat jako stanoviště...oni totiž děti o to nemají moc zájem...Mě to strašně přijde jako kdyby o to neměli zájem. Oni nás i někdy prostě neposlouchaj a koukaj se třeba na strom nebo někam prostě jinam, nás vůbec neposlouchaj co jim my říkáme...Pak to pro nás ztrácí smysl...Oni dělají někdy bordel, potom je těžký jim to říct znovu...Jenomže pro ty malý...Kolikrát na to stanoviště ani nepřijdou, protože je to nezajímá...Pro ty, když se to řekne těm malým, tak pro ně to jde jedním uchem tam a druhým zase hned ven..“

Člen Ekotýmu na 7. r. venkovské ZŠ

CO (NE) VÍME...

Chování utváří souhra faktorů

- Více teorií proenvironmentálního chování
- Chování není funkce znalostí.
- Pozitivní zkušenost a přesvědčení o zvládnutí je zásadní.
- Chování ovlivňují sociální normy, bariéry...
- Chování není konzistentní

Chování je projev svobody

- Lidé raději jednají z vlastní vůle, než pod tlakem
- Výchova má etickou dimenzi.

Osvětové akce posilují environmentální vědomí, ale jen málo kdy mají vliv na chování.

Den Země v Oldřichově Foto: JČ

*„... tak vlastně ten bufet, jak se tam prodává to zdravý jídlo, tak vlastně všichni pokládají, že všichni budou jíst ty zdravý jídla a že třeba si nedáme nikdy to nezdravý, že my když si vezmeme do třídy Coca-colu , tak prostě okamžitě ta C-C se zabaví a naše třídní nám řekne, ne prostě že jsme ekoškola že C-C vůbec...
Mě to zdraví moc nechutná a hlavně je to, mě to přijde docela drahý. ... No, ale ono to hlavně nemá vůbec žádný úspěch, že oni si všichni myslí, že když někdo jde do zdravého bufetu, že tady nikdo nebude jíst brambůrky. Přece tam všichni vědí že tady pod náma je vlastně spousta krámků, takže když si brambůrky nekoupíte tady v kantýně, tak si je koupíte někde mimo školu. “*

Člen Ekotýmu na 7. r. městské ZŠ

UČITEL MŮŽE ŽÁKY MOTIVOVAT, ALE
NIKDY DO ODPOVĚDNÉHO
ENVIRONMENTÁLNÍHO CHOVÁNÍ
NUTIT.

PŘÍSTUPY K ROZVOJI AKČNÍCH STRATEGIÍ

Instrumentální

Sociální marketing

Osvojování návyků

Trénink

Akční kompetence

Komunitní programy

Transformační učení

Sociální
učení

Vzdělávání
pro
udržitelný
rozvoj

Emancipační

Každý přístup předpokládá jiné strategie.

SOCIÁLNÍ MARKETING

Očekává se

- Konkrétní akce
- Změna chování tady a teď

Cílí na

- Dospělé

Rozvíjí

- Informovanost (vědomí)
- Zaujetí
- Sociální normy

Doporučuje se

- Průzkum v komunitě
- Mapování bariér a benefitů
- Práce se sociálními normami

Plakát přesvědčuje k finančnímu daru.
Nový prales. Foto: Čmelák

OSVOJOVÁNÍ NÁVYKŮ

Očekává se

- Dlouhodobý návyk

Cílí na

- Děti

Rozvíjí

- Znalost
- Dovednost
- Postoj

Doporučuje se

- Vysvětlí a ukaž
- Procvič
- Nech aplikovat
- Posiluj

Děti se učí třdit odpad.
SustainEd (JAR). Foto: JČ

TRÉNINK

Očekává se

- Osvojení nových postupů
- Změna praxe

Cílí na

- Dospělí

Rozvíjí

- Znalosti
- Dovednosti
- Postoje
- Přesvědčení o vlastní efektivitě

Doporučuje se

- Konkrétní cíle a výstupy
- Zkušenost – reflexe - aplikace
- Propojení s pracovištěm
- Práce s celým týmem

Učitelé si zkouší EVP pro žáky.
SEV Český Ráj.
Foto: JČ

ROZVOJ AKČNÍCH KOMPETENCÍ

Očekává se

- Osvojení kompetencí k řešení nejednoznačných a komplexních situací občanského života

Cílí na

- Žáci

Rozvíjí

- Kompetence: spolupracovat, plánovat, formulovat vizi, vidět problém z více stran...

Doporučuje se

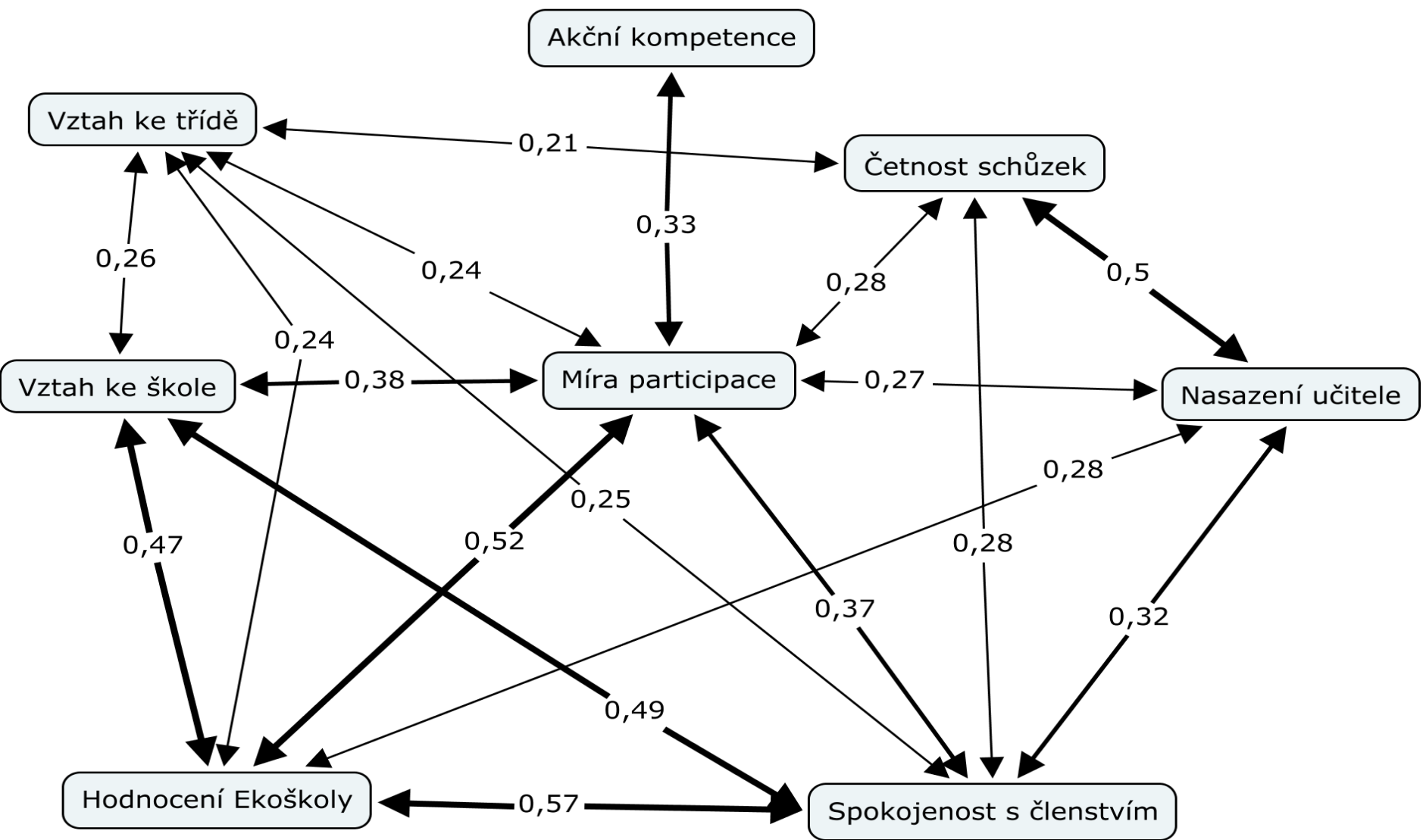
- Zapojení do akce, projektu
- Komunitní charakter
- Participace
- Dobrovolnost

Ekotým kreslí vizi své školy
Ekoškola
Foto: Aleš Kočí

Kompetence pro občanské, kritické chování > individuální návyky
B.B. Jensen, Foto: LinkedIn

Vybrané korelace v programu Ekoškola (2012). Akční kompetence statisticky významně koreluje pouze s pocíťovanou mírou participace žáků na rozhodování.

KOMUNITNÍ PROGRAMY

Očekává se

- Dlouhodobá proměna komunity směrem k udržitelnosti

Cílí na

- Celá komunita

Rozvíjí

- Komplexně kompetence k řešení problémů komunity
- Skupina si plánuje učení sama

Doporučuje se

- Sdílená vize a konkrétní cíle
- Dobrovolné zapojení
- Facilitace
- Sociální učení

Skupina nadšenců naplánovala a realizovala udržitelnou obytnou čtvrť EVA-Lanxmeer (Nizozemí)

Foto: JČ

TRANSFORMAČNÍ UČENÍ

Očekává se

- Změna „mentálních modelů (referenčních rámců)“, komplexního náhledu na realitu

Cílí na

- Jednotlivce
- Organizace

Rozvíjí

- Zpochybňuje stávající pohled (desorientační dilema)
- Otevírá nové interpretaci

Doporučuje se

- Zprostředkovat zkušenosti narušující stávající pohled
- Facilitovat proces přechodu
- Podpora učení komunitou

Komunitně orientovaný program
udržitelného rozvoje
Šymkent (Kazachstán)
Foto: JČ

Jack Mezirow, C. Argyris,
D. L. Meadows, S. Sterling

**JAN ČINČERA,
HONZACINCERA@GMAIL.COM**